

Resocialisatie als tegenpool van repressie
Een diepgeworteld criminologisch misverstand

Peter Mascini en Dick Houtman¹

Summary

The aim of this paper is to show that the habit of criminologists to conceive of preferences for repression and rehabilitation as opposites is groundless. This is done with the help of survey data, collected among the Dutch population (N=446) and with the actual electoral platforms of the main political parties in this country. Three findings make clear that, in fact, we are dealing with a misunderstanding. Support for repression and rehabilitation do certainly not exclude each other and advocates of repression and rehabilitation are neither diametrically opposed with respect to their political orientation nor to their ideological background. It's true that the support for repression is found foremost among the grassroots support of the rightwing parties, but rehabilitation is popular among advocates of both 'left' and 'right'. Ideologically, advocates of both options share the opinion that people should conform to external moral authorities. So far, these common causes for both preferences have been neglected. There is also a fundamental ideological difference between the two, however: while the conviction that people can change does not affect the acceptance of repression, it leads to support for rehabilitation. Our findings show the importance of conceptualising and explaining the preferences for repression and rehabilitation independently of each other.

‘I was offered a compromise, which I wouldn't accept’.

‘What kind of compromise?’

‘Re-education. Reformation of the character. The code-word was *counselling*’.

‘And are you so perfect that you can't do with a little counselling?’

‘It reminds me too much of Mao's China. Recantation, self-criticism, public apology. I'm old-fashioned, I would prefer simply to be put against the wall and shot. Have done with it’.’ (Coetzee, 1999: 66, cursivering in het origineel)

In het onderzoek naar de populariteit van typen misdaadbestrijding worden hoofdzakelijk twee opvattingen onderscheiden. De eerste, ‘punitiviteit’ of ‘repressiviteit’, heeft te maken met de voorkeur voor streng bestraffen van misdadigers. De tweede wordt aangeduid als steun voor ‘reïntegratie’, ‘reclassering’, ‘behandeling’, ‘preventie’ of – zoals wij zullen doen – ‘resocialisatie’ (vgl. De Keijser, 2000: 18). Hieronder verstaat men het belang van het aanleren van algemeen aanvaarde normen en waarden aan misdadigers, het verbeteren van hun levenskansen,

1. Met medewerking van Janneke van Bommel, Jessica van Driel, Sandra Phlippen, Amber Tempelman en Johanna Veldman. Een werkstuk van hun hand, begeleid door eerstgenoemde auteur, heeft als vertrekpunt gediend voor dit artikel. We danken voorts Stef Aupers, Jan Koster, Godfried Engbersen en de redactie van TvC voor hun bruikbare commentaar op eerdere versies van het artikel. Correspondentie gaarne richten aan Peter Mascini, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam (email: Mascini@fsw.eur.nl).

het genezen van hun psychische stoornis of ziekte of een combinatie van deze drie benaderingen (Lynch, 2000: 45).

De gewoonte om affiniteit met repressie en met resocialisatie als tegenpolen op te vatten is diepgeworteld, zeker ook in Nederlands onderzoek (vgl. Duffee en Ritti, 1980: 349; zie bijvoorbeeld Langworthy en Whitehead, 1986; De Konink en Scheepers, 1998). Dit geldt zelfs voor auteurs die stellen dat beide opvattingen best hand in hand kunnen gaan (zie bijvoorbeeld Steinmetz, Klijn en Van Aniel, 1984; Van Dijk, 1985: 8; Berghuis en Essers, 1986: 160). Deze auteurs hanteren namelijk een meetinstrument dat de 'resocialiseerders' (voorstanders van een louter resocialiserende aanpak) plaatst tegenover de 'bestraffers', die een voorkeur hebben voor een puur repressieve aanpak. Daartussenin zijn er de 'gematigden', die positief staan ten opzichte van beide opties. De resocialiseerders zouden volgens deze auteurs de minste voorkeur hebben voor punitiviteit en de bestraffers de meeste.

In een reactie op een artikel van De Konink en Scheepers (1998) problematiseert Schuyt (1998) deze diepgewortelde gewoonte. Volgens hem is het een schijntegenstelling als men de populariteit van repressie en die van resocialisatie opvat als tegenpolen. Wij willen nagaan in hoeverre Schuyt gelijk heeft. Theoretisch doen wij hierbij een beroep op het werk van Durkheim en Foucault, omdat dat aanleiding geeft tot de veronderstelling dat repressie en resocialisatie een gemeenschappelijk ideologisch kenmerk hebben en dus géén tegenpolen zijn. Wij toetsen onze veronderstellingen aan de hand van de oordelen van Nederlanders over de wenselijkheid van repressie respectievelijk resocialisatie van druggebruikers. Zoals we verderop zullen zien, houden die opvattingen duidelijk verband met meer algemene opvattingen over misdaadbestrijding. Naarmate steun aan repressie minder samengaat met afkeer van resocialisatie en voorstanders van beide opties in politiek en ideologisch opzicht minder tegenover elkaar staan, is het problematischer om beide opvattingen als tegenpolen op te vatten.

In de volgende paragraaf leiden wij de ideologische achtergrond van repressie en resocialisatie af uit het werk van Durkheim en Foucault. Daarna stellen we de dataverzameling en de operationalisering aan de orde, gevolgd door de resultaten. Hierbij gaan we in op de samenhang tussen beide opvattingen, op de plaats die zij binnen het politieke speelveld innemen en hoe zij zich in ideologisch opzicht tot elkaar verhouden. We sluiten af met conclusies en discussie. Hierin illustreren wij het belang van onze bevindingen aan de hand van het onderzoek van De Konink en Scheepers.

Durkheim (1858-1917) en Foucault (1926-1984) over misdaad, straf en resocialisatie

Durkheim (1964 [1893]: 81) stelt dat misdaad in belangrijke mate een sociale constructie is: weinig daden worden altijd en overal afgekeurd. Dit neemt niet weg dat voor hem buiten kijf staat dat er tegen moet worden opgetreden. Als mensen zich niet aan regels houden die hun persoonlijke behoeften en driften overstijgen, belandt de samenleving in een staat van complete anomie.

Volgens Durkheim is met de opkomst van de moderne samenleving de nadruk verschoven van repressie naar (re)socialisatie². In zijn visie vervulden mensen in de

2. Dat Durkheim's theorie van sociale controle inmiddels op essentiële punten is weerlegd (zie bijvoorbeeld Malinowski, 1968; Grabosky, 1984; Garland, 1990) doet hier niet ter zake, omdat wij uitsluitend zijn geïnteresseerd in de ideologische factoren die zijn waardering voor beide vormen van misdaadbestrijding bepalen.

Middeleeuwse standensamenleving grotendeels overeenkomstige rollen, waardoor ze min of meer hetzelfde dachten, ervoeren en voelden. Gedragsvoorschriften werden afgeleid uit het geloof in een door God geopenbaarde orde. Mensen die deze heilige regels met voeten traden, werden daarvoor streng bestraft. Het proces van arbeidsverdeling sinds de overgang van de standensamenleving naar een moderne industriële samenleving had tot gevolg dat verschillen tussen individuen toenamen en het collectieve bewustzijn verzwakte. Gedragsregels die waren ingebed in transcendentiegeloof maakten in toenemende mate plaats voor moraal.

Durkheim (1977 [1906]: 79) vond dit een positieve ontwikkeling, omdat 'de moraal geen dusdanig geheiligd karakter [heeft], dat ze aan alle kritiek onttrokken moet worden, zoals de religie dat doet'. Alleen moraliteit vereist 'autonomie van de wil'. Dit wil zeggen dat mensen zich niet aan de regels houden omdat zij hiertoe worden gedwongen, maar uit vrije wil:

'Morality no longer consists merely in behaving, even intentionally behaving, in certain required ways. Beyond this, the rule prescribing such behaviour must be freely desired, that is to say, freely accepted; and this willing acceptance is nothing less than an enlightened assent. Here it is that perhaps the moral conscience of contemporary peoples is confronted with the greatest change; intelligence has become and is becoming increasingly an element of morality' (Durkheim, 1961 [1925]: 120).

Als moraal in het geding is, is naleving van gedragsregels op zichzelf niet voldoende, dit dient ook te gebeuren vanuit de overtuiging dat dit wenselijk is. Regelovertreders moeten daarom tot het inzicht worden gebracht dat zij fout hebben gehandeld en andere, betere morele opvattingen ontwikkelen. Durkheim is ervan overtuigd dat dit mogelijk is, omdat de mens volgens hem wordt gevormd door zijn sociale omgeving, behoudens enkele persoonlijke eigenschappen. Sterker nog, hij stelt dat 'de onveranderlijke mens geen mens meer is' (Durkheim, 1977 [1920]: 126; vgl. Fenton, 1984: 161). Hij is er ook van overtuigd dat op basis van systematisch wetenschappelijk onderzoek eenduidig kan worden vastgesteld, welke moraal moet worden overgedragen. De moraal die zou passen bij zijn tijd bestond uit respect voor het individu en besef van onderlinge afhankelijkheid in een gedifferentieerde samenleving (d.w.z. 'organische solidariteit').

Durkheim is kortom van mening dat een samenleving alleen kan voortbestaan als mensen worden gehouden aan gedragsvoorschriften die hun persoonlijke driften en behoeften overstijgen. Als deze voorschriften zijn ingebed in het geloof in een bovennatuurlijke orde, zullen ze volgens hem hardhandig worden afgedwongen omdat ze worden verabsoluteerd. Repressie acht hij echter overbodig als de gedragsvoorschriften objectief gezien optimaal aansluiten bij de heersende maatschappelijke omstandigheden. Hij gelooft dat mensen dan kunnen worden overtuigd van het nut van de regels, zodat hun behoefte om ze te overtreden verdwijnt. Zijn optimisme komt voort uit zijn overtuiging dat mensen weliswaar in wezen geneigd zijn toe te geven aan hun destructieve impulsen, maar ook verregaand door hun sociale omgeving worden gevormd en hervormd.

Ook Foucault is van mening dat met de opkomst van de moderne samenleving een verschuiving heeft plaatsgevonden van repressie naar resocialisatie³. Tijdens het *Ancien Régime* werden veroordeelden voornamelijk openbare lijfstraffen toegediend

3. Zie Garland (1990) voor een heldere analyse van beider standpunten.

of geëxecuteerd. Met de opkomst van de parlementaire democratieën in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw maakten deze publieke bestraffingen steeds meer plaats voor vrijheidsberoving. Met de opkomst van de penitentiaire instellingen ontstond een stoet aan professionals, bewakers, geestelijke raadslieden, psychiaters, psychologen en maatschappelijk werkers die de gedetineerden systematisch observeerden, testten en aan behandelingen onderwierpen. Hierdoor namen de ziel en de wil steeds meer de plaats in van het lichaam als belangrijkste object van bestraffing (Foucault, [1975] 1997: 28). Er vond met andere woorden een verschuiving plaats van *Fremdzwang* naar *Selbstzwang* (Elias, 1982).

Volgens Foucault zijn de ‘wetenschappelijke’ oordelen van professionals over normaal en deviant gedrag allerminst objectief, in tegenstelling tot wat zij zelf beweren. Ook bestrijdt hij dat toegenomen respect voor de menselijke waardigheid de voornaamste factor is geweest in de verschuiving van repressie naar resocialisatie, zoals professionals hebben beweerd. In feite wordt onder het mom van systematische wetenschappelijke beoordeling en beïnvloeding van gedrag een minder riskante en meer effectieve vorm van sociale controle uitgeoefend, die met name bedoeld was om de lagere sociale klassen in te voegen in de opkomende industriële orde (zie ook Rose, 1988). Openbare terechtstellingen leidden soms tot volksoproeren die zich tegen de gevestigde orde keerden. Dit gebeurt niet bij de meer verborgen, gedifferentieerde en subtiele vorm van morele disciplineren, die bovendien verdergaande, duurzamere resultaten oplevert dan repressie. Doordat delinquenten doorlopend aan beoordeling en veroordeling worden onderworpen, worden zij als het ware opgesloten in een *moral world*. Deze omgeving heeft zo’n effect op het schuldgevoel van de betrokkenen, dat ze op den duur niet anders willen dan zich aanpassen (Foucault, [1961] 1967: 269).

Dat de verschuiving van repressie naar resocialisatie humanitaire vooruitgang heeft betekend, is volgens Foucault dus een zorgvuldig geconstrueerde en in stand gehouden mythe. In tegenstelling tot Durkheim beschouwt hij deze wetenschappelijk en maatschappelijk eerder als achteruitgang. Wetenschappelijk, omdat onder het mom van objectieve wetenschappelijke kennis louter normen over sociaal wenselijk gedrag werden ingeprent. Maatschappelijk, omdat sociale controle hierdoor dieper ingreep in de levens van de individuen die eraan werden blootgesteld (Ritzer, 1997: 59).

Hypothesen

Durkheim vindt misdadbesteding absoluut noodzakelijk voor het voortbestaan van de samenleving, omdat mensen anders toegeven aan hun destructieve impulsen. Dit is volgens hem mogelijk door de overtreding van geheiligde regels hardhandig de kop in te drukken, maar het heeft zijn voorkeur als door middel van (re)socialisatie de behoefte wordt weggenomen tot het overtreden van gedragsnormen die ‘objectief’ gezien optimaal aansluiten bij de bestaande maatschappelijke omstandigheden. Hij acht dit laatste mogelijk, omdat hij mensen ziet als sociale wezens die verregaand door hun sociale omgeving worden gevormd en hervormd. Foucault is daarentegen van mening dat de definiëring van misdaad in veel opzichten de belangen van de machthebbers weerspiegelt. Dit maakt de bestrijding ervan in zijn ogen verdacht. Hij heeft meer bezwaren tegen de resocialisatie van mensen die ‘wetenschappelijk’ vastgestelde gedragsnormen overtreden dan tegen de repressie van mensen die verabsoluteerde gedragsregels met voeten treden. Foucault is weliswaar beducht voor

het conformisme dat repressie beoogt, maar hij vreest nog sterker dat mensen als gevolg van resocialisatie hun individuele moraliteit opgeven en daadwerkelijk gaan geloven, dat de heersende regels voor normaal en deviant gedrag de hunne zijn. Hieruit blijkt dat de standpunten van Durkheim en Foucault over repressie primair afhangen van hun opvatting over de wenselijkheid dat individuen zich aanpassen aan externe morele autoriteiten (Durkheim vindt dit wel wenselijk en Foucault niet). Hun positie ten aanzien van resocialisatie wordt daarnaast bepaald door hun geloof in de veranderbaarheid van mensen. Durkheim gelooft dat mensen te veranderen zijn en acht het wenselijk om dit te proberen bij mensen die zich niet voegen naar externe morele autoriteiten. Foucault gelooft ook dat dit mogelijk is maar vindt juist dat hiervan moet worden afgezien, omdat dat mensen zich hier niet naar zouden moeten voegen.

Wij zullen nagaan in hoeverre de normatieve uitgangspunten die hun houding bepalen ten opzichte van repressie en resocialisatie model staan voor de manier waarop het publiek hierover oordeelt. We verwachten allereerst dat het geloof in de veranderbaarheid van de mens géén invloed heeft op de steun aan repressie (hypothese 1) en wél op die aan resocialisatie en dat de overtuiging dat mensen zich behoren aan te passen aan regels en autoriteiten op beide opvattingen van invloed is. Voorts verwachten we dat de overtuiging dat mensen zich behoren aan te passen aan regels en autoriteiten zowel leidt tot steun aan repressie (hypothese 2) als tot steun aan resocialisatie (hypothese 3). Tenslotte verwachten we dat de invloed van het geloof in de veranderbaarheid van de mens op de steun van resocialisatie afhangt van de overtuiging dat mensen zich behoren aan te passen aan regels en autoriteiten. Meer specifiek verwachten wij dat het geloof in de veranderbaarheid van de mens leidt tot het afwijzen van resocialisatie in combinatie met de opvatting dat individuen zich *niet* behoren aan te passen aan regels en autoriteiten, en tot een voorkeur hiervoor in combinatie met de opvatting dat individuen dit *wel* behoren te doen (hypothese 4).

Dataverzameling en operationalisering

Wij maken voor onze analyses gebruik van twee bronnen: de verkiezingsprogramma's voor 1998 – 2002 van de belangrijkste Nederlandse politieke partijen en een schriftelijke enquête in het eerste kwartaal van 1999, in het kader van een leeronderzoek voor Rotterdamse sociologiestudenten. We hebben een *random* steekproef van telefoonnummers getrokken uit het landelijke telefoonbestand. Aan mensen van 18 jaar en ouder die telefonisch hun medewerking toezegden, hebben we een schriftelijke vragenlijst gestuurd. Van de 1683 opgestuurde vragenlijsten kwamen er 446 terug, een respons van 26,5 procent. De werkelijke respons ligt nog lager omdat een deel van de mensen al aan de telefoon heeft afgehaakt.

Dat respondenten tijdens het telefoongesprek te horen kregen dat het een *leer*onderzoek betrof kan debet geweest zijn aan deze lage respons. Hoewel dit een gebrekkige representativiteit van de bevindingen tot gevolg kan hebben, is een representatieve steekproef minder van belang voor het vaststellen van samenhangen tussen twee of meer variabelen dan voor het doen van schattingen (bijvoorbeeld gemiddelden of percentages) over een populatie (vgl. Zetterberg, 1965: 128-130). Bovendien zal verderop blijken dat alle patronen van samenhang tussen variabelen die reeds in ander onderzoek zijn vastgesteld, overeenkomen met onze eigen bevindingen. Ook zal blijken dat de kwantitatieve en de kwalitatieve analyse ten aanzien van de

plaats die beide opvattingen in het politieke spectrum innemen, vergelijkbare uitkomsten opleveren. Er is dus geen aanleiding te veronderstellen dat de samenstelling van onze steekproef noemenswaardige invloed heeft gehad op onze onderzoeksresultaten.

Operationalisering

De *aanvaarding van repressie en resocialisatie van drugverslaafden* hebben we gemeten met schalen die bestaan uit Likert-items met vijf antwoordcategorieën, variërend van '(zeer) mee eens' tot en met '(zeer) mee oneens' en een middencategorie 'eens noch oneens'. We hebben de scores op de afzonderlijke items opgeteld en gedeeld door het aantal items, zodat het bereik van de schaalscores tussen de een en de vijf ligt⁴. Wij hebben de opvatting over resocialisatie geoperationaliseerd aan de hand van items die betrekking hebben op het belang om drugsverslaafden 'gangbare' normen en waarden (opnieuw) aan te leren of hun banden met 'de gemeenschap' aan te trekken (zie tabel 1). De voorkeur voor repressie hebben wij gemeten met behulp van items over het streng bestraffen van druggebruik. De Cronbachs alfa van de schaal die de voorkeur voor resocialisatie van drugverslaafden meet, bedraagt 0.74 en die van repressiviteit 0.88⁵.

- Hier ergens tabel 1 –

De *overtuiging dat individuen zich behoren aan te passen aan externe morele autoriteiten* hebben we gemeten met behulp van de 'F-schaal' voor autoritarisme (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson en Sandford, 1950). Deze heeft betrekking op de opvatting dat individuen zich behoren te conformeren aan tradities en gevestigde autoriteiten. Net als elders leverde dit veelvuldig gebruikte meetinstrument in ons onderzoek een betrouwbare schaal op (Cronbachs alfa=0.80).

Het *geloof dat mensen kunnen veranderen* hebben we gemeten aan de hand van vijf Likert-items (zie tabel 1). De betrouwbaarheid van deze schaal is met een Cronbachs alfa van 0.60 aan de lage kant.

Interactieterm: om te kunnen toetsen in hoeverre het effect van het geloof in de veranderbaarheid van de mens op de voorkeur voor resocialisatie afhangt van autoritarisme (hypothese 4) gebruiken we een interactieterm met de volgende vier categorieën:

- niet autoritair, wel geloof in veranderbaarheid
- niet autoritair, geen geloof in veranderbaarheid
- wel autoritair, geen geloof in veranderbaarheid
- wel autoritair, wel geloof in veranderbaarheid

We toetsen vervolgens in hoeverre deze variabele een positief effect heeft op de affiniteit met resocialisatie⁶.

Stemvoorkeur hebben we vastgesteld met behulp van de vraag waarop men zou stemmen als er op dat moment verkiezingen voor de Tweede Kamer zouden zijn. De

4. Dit geldt ook voor alle andere hier gebruikte schalen.

5. Schaalscores zijn voor alle in dit onderzoek gebruikte schalen toegekend aan respondenten die ten hoogste op één item een ongeldige score hadden.

6. We veronderstellen dat het ontbreken van het geloof dat mensen kunnen veranderen, gepaard gaat met minder enthousiasme voor resocialisatie bij niet autoritaire mensen (categorie 2) dan bij autoritaire mensen (categorie 3), op basis van de hypothese dat autoritarisme leidt tot steun van resocialisatie (hypothese 3).

verdeling van de stemvoorkeuren ziet er als volgt uit: CDA 15,3 procent, VVD 22,7 procent, SGP en ChristenUnie (GPV, RPF) 5,3 procent, PvdA 18,5 procent, D66 6,2 procent, GroenLinks 8,9 procent, Socialistische Partij: 2,7 procent.⁷ Voorts heeft 4,6 procent van de respondenten kenbaar gemaakt niet te gaan stemmen en weet 15,1 procent (nog) niet op welke partij.

We hebben leeftijd en opleidingsniveau in de analyses opgenomen als controlevariabelen, omdat mag worden verwacht dat ze via autoritarisme van invloed zijn op repressiviteit. Eerder onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat autoritarisme leidt tot repressiviteit (Taylor e.a., 1979; Stinchcombe e.a., 1980; Rood-Pijpers, 1988; Meloen, Van der Linden en De Witte, 1996; De Konink en Scheepers, 1998) en dat laag opgeleiden en ouderen meer autoritair zijn dan hoog opgeleiden en jongeren (Eisinga en Scheepers, 1989; Meloen, 1983; Scheepers en Eisinga, 1991; Houtman, 2000). Hieruit volgt de verwachting dat laag opgeleiden en ouderen repressiever zijn dan hoog opgeleiden en jongeren, doordat ze meer autoritair zijn.

Leeftijd is gemeten in jaren.

Bij *opleidingsniveau* zijn zeven categorieën onderscheiden:

- lagere school: 5,0 procent
- lager beroepsonderwijs, voorbereidend beroepsonderwijs: 15,3 procent
- MAVO, ULO, MULO, 3-jarige HBS: 17,6 procent
- middelbaar beroepsonderwijs: 15,8 procent
- HAVO, VWO, gymnasium, 5-jarige HBS, MMS: 10,4 procent
- hoger beroepsonderwijs: 22,5 procent
- universiteit: 13,5 procent

Zijn de voorkeuren voor repressie en resocialisatie tegenpolen?

Over de mate waarin steun van repressie en resocialisatie onverenigbaar zijn, kunnen we kort zijn. Uit de positieve correlatie ($r=0.34$; $p<0.01$) tussen de schaalcores van beide opvattingen blijkt dat een voorkeur voor repressie van drugverslaafden juist gepaard gaat met het steunen van hun resocialisatie. Dit wil zeggen dat steun aan repressie en resocialisatie elkaar allerminst uitsluiten. Ditzelfde concluderen Duffee en Ritti (1980: 345) en De Keijser (2000: 103)⁸. Langworthy en Whitehead (1986: 580) bevestigen deze conclusie onbedoeld. Zij hebben in hun onderzoek respondenten een gedwongen keuze voorgelegd tussen bestraffen van misdadigers en hen omvormen tot nuttige, rechtschapen burgers. Zij moesten elf procent van hun respondenten uit de analyse verwijderen, omdat die tegen de instructies in beide opties had aangekruist. Deze mensen vonden de door de onderzoekers geconstrueerde tegenstelling blijkbaar te gekunsteld. Ongetwijfeld was er onder de respondenten bovendien een niet te verwaarlozen deel dat voor beide opties zou hebben gekozen –

7. Vanwege hun geringe aantal hebben we de drie respondenten die zeggen te gaan stemmen op de Centrum Democraten (0,7 procent) buiten beschouwing gelaten.

8. De conclusie van De Keijser is overigens niet gebaseerd op een publieksonderzoek maar op een onderzoek onder rechters. Een mogelijke oorzaak dat de affiniteit met repressie en resocialisatie bij ons en bij De Keijser (2000) positief correleren (zij het niet significant in het geval van De Keijser), terwijl ze bij Duffee en Ritti (1980) zwak negatief samenhangen, is dat de laatste opvatting in deze drie onderzoeken verschillend is geoperationaliseerd. Zoals reeds opgemerkt hebben wij in onze operationalisering de heropvoeding van drugverslaafden en het aantrekken van hun banden met de gemeenschap centraal gesteld. In de operationalisering van De Keijser gaat het zowel om heropvoeding van misdadigers als om het herstellen van de verstoorde relatie tussen dader en slachtoffer en bij Duffee en Ritti om het genezen van misdadigers en het verbeteren van hun levenskansen.

of juist voor geen van beide – als ze niet waren gedwongen tot een keuze tussen repressie of resocialisatie. Zowel ons eigen als ander onderzoek toont dus aan dat repressie en resocialisatie niet onverenigbaar zijn.

We bezien vervolgens of beide opvattingen wellicht naar politieke stemvoorkeur wel elkaars tegenpolen zijn. Hiervoor analyseren we eerst de verkiezingsprogramma's voor 1998 – 2002 van de belangrijkste Nederlandse politieke partijen⁹. We gaan na welke standpunten hierin worden ingenomen met betrekking tot de aanpak van misdadigers in het algemeen en van drugverslaafden in het bijzonder. Vervolgens gaan we aan de hand van de eerdergenoemde *survey data* na in hoeverre de aanhang van de verschillende partijen het eens is met de aanpak van drugsverslaafden, zoals voorgesteld in de verkiezingsprogramma's.

Partijstandpunten over de repressie van misdadigers en drugverslaafden

De confessionele partijen en de VVD maken zich hard voor een meer repressieve aanpak van misdadigers. Deze partijen stellen zich op het standpunt dat de pakkans omhoog moet en dat de overheid strenger moet optreden (CDA: 36¹⁰; RPF: 26; SGP: 14; VVD: 25). Met uitzondering van de VVD wijzen ze gedogen categorisch af (CDA: 39; GPV: 12; RPF: 29; SGP: 39), omdat 'teveel dat de overheid officieel heeft verboden in de praktijk oogluikend wordt toegestaan'. De VVD (:25) vindt gedogen alleen als tijdelijke oplossing toelaatbaar.

Deze partijen willen ook dat tegen drugverslaafden strenger wordt opgetreden. De reden is dat drugsverslaafden hun eigen gezondheid schaden en voor overlast en criminaliteit zorgen. Het gedogen van druggebruik en andere verslavende gewoontes is deze partijen dan ook een doorn in het oog. De conservatieve partijen stellen voor om softdrugs, XTC pillen en nieuwe drugs te verbieden, coffeeshops te sluiten (de 'nuloptie'), gevangenis drugsvrij te maken, de strafmaat voor drugscriminaliteit te verhogen en de capaciteit en legaliteit van gedwongen afkicken en dwangverpleging te vergroten (CDA: 39-40; GPV: 13; RPF: 26, 28-29; SGP: 14, 21; VVD: 25). Het CDA (:40) en de VVD (:20) vinden verder dat experimenteren met het verstrekken van harddrugs alleen onder strenge voorwaarden mag plaatsvinden, terwijl het GPV (:22) deze maatregel categorisch afwijst. Deze laatste partij wil ook *houseparty's* verbieden, vanwege de grote hoeveelheid XTC pillen die daar wordt gebruikt (GPV: 13).

De progressieve partijen D66, PvdA, GroenLinks en SP zetten zich in hun ontwerp-programma's juist af tegen een meer repressieve aanpak van misdaad in het algemeen. Zij willen in de eerste plaats voorkomen dat de overheid te veel ruimte krijgt haar geweldsmonopolie te misbruiken (GroenLinks, 1998-2002: 19; SP: 28). Ze benadrukken het belang van democratische en justitiële waarborgen om de individuele burger tegen de overheid te beschermen (D66: punten 258/63). Ten tweede is een meer repressieve aanpak volgens de progressieve partijen contraproductief. Gevangenisstraffen leiden eerder tot meer dan tot minder criminaliteit (GroenLinks, 1994-1998: 7; PvdA: punten 217-220), omdat het 'veeleer 'universiteiten voor

9. Voor GroenLinks hebben we tevens gebruik gemaakt van het verkiezingsprogramma voor 1994-1998, omdat hierin belangrijke aanvullende informatie staat. Zie Joldersma (1993) voor een analyse van partijstandpunten inzake druggebruik die een wat langere termijn bestrijkt, maar geen wezenlijk andere resultaten oplevert.

¹⁰ Deze en volgende cijfers verwijzen naar pagina's in partijprogramma's, zie literatuurlijst

gevorderd crimineel gedrag' [zijn] dan voorbereidingscentra voor een geslaagde terugkeer naar de samenleving' (SP: 27/8).

Volgens deze partijen werkt ook streng optreden tegen druggebruik averechts. GroenLinks (1994-1998: 6) stelt bijvoorbeeld dat de strafbaarstelling van druggebruik onnodig veel criminaliteit in de hand werkt. Deze partijen streven daarom naar het decriminaliseren van drugs (PvdA: punt 223) en naar grote terughoudendheid bij plaatsing op de lijst van verboden stoffen van nieuw op de markt verschijnende drugs zoals ecodrugs. (D66: 22-23). Met uitzondering van GroenLinks nemen deze partijen overigens het standpunt in dat decriminaliseren gezien het huidige internationale politieke klimaat niet haalbaar is en dat daarom voorlopig met gedogen moet worden volstaan (D66: 22/3).

De conservatieve politieke partijen hebben dus een duidelijke voorkeur voor een meer repressieve aanpak van criminaliteit in het algemeen en van druggebruik in het bijzonder. Ze veronderstellen dat streng optreden potentiële misdadigers afschrikt en zorgt dat de overheid 'gezag' heeft en 'geloofwaardig' is. De progressieve politieke partijen voelen daarentegen weinig voor aanscherping van misdaad- en drugbestrijding. Zij zijn bang dat dit de overheid te veel ruimte geeft voor misbruik van haar geweldsmonopolie en dat dit een averechts effect heeft.

Partijstandpunten ten aanzien van resocialisatie van misdadigers en drugverslaafden

Van de conservatieve politieke partijen staan vooral de confessionele op het standpunt dat 'orde en tucht' weliswaar wenselijk, maar ook onvoldoende zijn om misdaad te beteugelen. Zij voeren hiervoor als argument aan dat misdaad niet alleen het gevolg is van doelbewuste individuele keuzes, maar ook van sociaal-economische en culturele factoren. Ze doelen hierbij op armoede, werkloosheid, slechte economische vooruitzichten, respectievelijk sociaal isolement en blootstelling aan verkeerde normen en waarden (CDA: 5; GPV: 13; SGP: 14, 19). Ze benadrukken daarom het belang van goede opleidingsmogelijkheden en werk en van hechte buurtgemeenschappen, bloeiend verenigingsleven en een actieve rol van leerkrachten en ouders bij de overdracht van waarden en normen. Ook veroordeelden moeten nieuwe kansen krijgen, opdat zij niet in herhaling vallen (RPF: 26). De confessionele partijen zien dus het bijbrengen van normbesef en het bevorderen van sociale en economische integratie als belangrijke instrumenten ter voorkoming van misdaad en menen dat recidivisme kan worden voorkomen door middel van reïntegratie en resocialisatie.

Deze aanpak achten de conservatieve partijen ook geschikt om drugverslaafden aan te pakken. Ze benadrukken het belang van voorlichting over de gevaren van verslaving en vinden dat afkickprogramma's, opvangmogelijkheden en projecten in de sfeer van arbeidsrehabilitatie en reïntegratie moeten worden verruimd om 'terugkeer van verslaafden in de samenleving te vergemakkelijken' (CDA: 39; GPV: 22; RPF: 28; VVD: 24). Het CDA benadrukt verder het belang van een geïntegreerde aanpak van drugverslaving tussen hulpverleners, justitie, ouders en verslaafden zelf (CDA: 39). Het standpunt van de progressieve politieke partijen is in dit opzicht vergelijkbaar met dat van de conservatieve partijen. Ook zij stellen dat een slechte economische situatie, het ontbreken van sociale bindingen en gebrek aan besef van normen en waarden misdaad in de hand werken en dus moeten worden teruggedrongen (GroenLinks, 1998-2002: 19; PvdA: punt 225; SP: 27). Zij benadrukken ook het belang van

reïntegratie en resocialisatie om recidivisme tegen te gaan. D66 (punten 480-482) pleit bijvoorbeeld voor uitbreiding van taak- en leerstraffen en psychiatrische behandelingen en voor versterking van de rol van de reclassering. Hoewel de progressieve partijen streven naar het decriminaliseren van druggebruik stellen zij vergelijkbare maatregelen om drugverslaving terug te dringen voor als de conservatieve partijen. Ook zij vinden ‘dat druggebruik door middel van voorlichting moet worden ontmoedigd’ (GroenLinks, 1998-2002: 23; zie ook SP: 28) en ‘dat effectief gebleken programma’s op het gebied van preventie en hulpverlening moeten worden uitgebreid’ (D66: 23; zie ook SP: 28) om ‘terugkeer in de maatschappij mogelijk te maken’ (PvdA-vlugschrift, 2000).

In Nederland zijn alle belangrijke politieke partijen dus voorstander van het bevorderen van sociale en economische participatie en van normbesef om misdaad en drugverslaving terug te dringen. Ook willen zij door middel van resocialisatie en reïntegratie de ‘terugkeer’ in de maatschappij van gedetineerden en drugverslaafden bewerkstelligen. Deze benaderingen hebben politiek gezien een breed draagvlak en nemen ook in het formele justitiële beleid een prominente plaats in (zie Schinkel, 2001).

Het electoraat over repressie en resocialisatie van drugverslaafden

Onze *survey data* laten zien in hoeverre de officiële standpunten van de partijen met betrekking tot de aanpak van druggebruikers worden gedeeld door hun aanhang. Tabel 2 geeft aan dat de overeenkomst groot is. Terwijl de ‘rechtse’ politieke partijen zich in hun verkiezingsprogramma’s de grootste voorstanders van repressie tonen, blijkt dat ook hun achterban hiervoor meer voelt dan die van de ‘linkse’ partijen (vgl. Berghuis en Essers, 1986; Dekker en De Maas-Waal, 1992 en het overzichtsartikel van Schwartz, Guo en Kerbs, 1993). In dit opzicht staan vooral de achterban van de confessionele partijen (de kiezers van de SGP en de ChristenUnie scoren gemiddeld 4,0 en CDA-ers 3,5) tegenover de achterban van GroenLinks (met een gemiddelde score van 2,6)¹¹. Ook de mensen die zeggen niet te zullen gaan stemmen voelen relatief veel voor repressie (een gemiddelde score van 3,5).

- Hier ergens tabel 2 –

Opnieuw blijkt dat affiniteit met resocialisatie van drugverslaafden niet typisch ‘links’ is. Resocialisatie wordt omarmd door politiek ‘links’ en ‘rechts’, door de zwevende kiezers en de ‘niet-stemmers’. Resocialisatie is zelfs voor elke categorie de meest populaire aanpak, met uitzondering van de achterban van de SGP/ChristenUnie.

Conclusie

Alle belangrijke politieke partijen in Nederland brengen in hun ontwerp-verkiezingsprogramma’s voor 1998-2002 druggebruik in verband met overlast, onveiligheid en criminaliteit. De manier waarop zij misdaad in het algemeen te lijf willen gaan, is vergelijkbaar met hun positie ten opzichte van drugverslaafden. De conservatieve politieke partijen bepleiten een gecombineerde aanpak van repressie, (re)integratie en (re)socialisatie. De progressieve partijen kiezen de laatste twee benaderingen boven repressie. Wat betreft de aanpak van druggebruikers delen de

11. Het gaat hier om de verschillen die overblijven na controle voor leeftijd en opleidingsniveau.

kiezers de standpunten van de partij waarnaar hun voorkeur uitgaat. Repressie en resocialisatie zijn dus in conservatieve kringen allerminst onverenigbare beleidsopties. Dit betekent dat het politieke speelveld niet keurig is opgedeeld in voorstanders van repressie en van resocialisatie. Repressie is weliswaar typisch ‘rechts’, maar resocialisatie is niet typisch ‘links’. De laatste beleidsoptie wordt zowel door ‘links’ als ‘rechts’ gesteund. Deze conclusie maakt opnieuw duidelijk dat het onjuist is beide opvattingen als tegenpolen op te vatten.

De voorkeuren voor repressie en resocialisatie verklaard

De ideologische verklaring van de populariteit van repressie hebben wij met *LISREL* aan de hand van de schattingsmethode *Maximum Likelihood* getoetst. In het geval van resocialisatie deden we dit door middel van (*Generally*) *Weighted Least Squares* (*WLS*) (Jöreskog en Sörbom, 1993), omdat we wilden toetsen of de interactieterm voor autoritarisme en het geloof dat mensen kunnen veranderen inderdaad ordinaal kan worden geschaald, zoals wij verwachtten¹².

In figuur 1 staat de verklaring van de affiniteit met repressie afgebeeld. In overeenstemming met hypothese 1 blijkt het geloof dat mensen kunnen veranderen geen invloed te hebben op de aanvaarding van repressie. Verder blijkt autoritarisme gepaard te gaan met een voorkeur voor repressie, wat in overeenstemming is met hypothese 2. Dit effect is wel sterk maar niet verassend, omdat al vaker is aangetoond dat autoritarisme leidt tot steun aan repressie (boven resocialisatie) (Taylor e.a., 1979; Stinchcombe e.a., 1980; Rood-Pijpers, 1988; Meloen, Van der Linden en De Witte, 1996; De Konink en Scheepers, 1998).

Hier ergens figuur 1 –

Voorts blijkt dat ouderen en laag opgeleiden repressiever zijn dan jongeren en hoog opgeleiden, doordat zij meer autoritair zijn. Ook dit is al eerder gebleken (Eisinga en Scheepers, 1989; Meloen, 1983; Scheepers en Eisinga, 1991; Houtman, 2000)¹³.

12. Als invoer voor de eerste analyse dient de met *PRELIS* aangemaakte correlatiematrix en voor de laatste de matrix met polychorische en polyseriële correlaties en de bijbehorende asymptotische covariantiematrix. In beide analyses zijn alle mogelijke (al dan niet significante) causale relaties opgenomen, met uitzondering van de niet significante effecten van de controlevariabelen.

13. Anders dan De Konink en Scheepers (1998) vinden wij dus niet dat jongeren een grotere voorkeur hebben voor bestraffen (boven het genezen of veranderen van misdadigers) onder controle van autoritarisme. Wij vinden geen direct leeftijdseffect na controle voor autoritarisme en zij wel (al zijn de resultaten door de verschillende afhankelijke variabelen niet zonder meer vergelijkbaar). De Konink en Scheepers (1998: 270) suggereren echter in hun conclusie dat zij een *indirect* leeftijdseffect hebben gevonden dat vergelijkbaar is met het onze: jongeren hebben *minder* voorkeur voor repressie (boven genezen of veranderen van misdadigers) dan ouderen, doordat ze minder autoritair zijn. Maar zij hebben dit niet gerapporteerd bij hun bevindingen, terwijl dit indirecte leeftijdseffect waarschijnlijk sterker is dan het directe waarover zij wel hebben gerapporteerd. Onderzoek waarin autoritarisme niet als controlevariabele in de analyse is opgenomen, heeft namelijk uitgewezen dat jongeren juist minder en niet meer voorkeur hebben voor repressie (boven resocialisatie) dan ouderen (Steinmetz e.a., 1984; Cullen e.a., 1985; Van Dijk, 1985). Dit wijst er op dat jongeren per saldo minder voorkeur hebben voor repressie boven genezen of veranderen van misdadigers dan ouderen. Zoals gezegd kunnen wij hierover echter geen zekerheid hebben, omdat De Konink en Scheepers nergens ingaan op de sterkte van het indirecte leeftijdseffect dat loopt via autoritarisme. Dit is jammer, omdat zij nu waarschijnlijk ten onrechte de suggestie hebben gewekt dat jongeren vaker dan ouderen bestraffen verkiezen boven genezen of veranderen van misdadigers.

Daarnaast blijkt dat hoog opgeleiden niet alleen door hun minder autoritaire instelling afwijzender staan tegenover repressie dan laag opgeleiden. Onder controle van autoritarisme blijft immers een direct negatief effect uitgaan van het opleidingsniveau op repressiviteit. Wellicht zijn hoog opgeleiden minder dan laag opgeleiden geneigd te geloven dat complexe maatschappelijke problemen zoals criminaliteit kunnen worden opgelost door middel van simpele oplossingen zoals streng bestraffen. Tenslotte is er een sterke negatieve relatie tussen autoritarisme en het geloof dat mensen kunnen veranderen: autoritaire mensen geloven hier duidelijk het minst in (vgl. Rood-Pijpers, 1988: 76), doordat zij geneigd zijn te denken dat de mens van nature slecht is en regels en leiderschap nodig zijn om te voorkomen dat zij de ruimte krijgen om aan hun destructieve impulsen toe te geven (vgl. Vollebergh, 1991). In totaal wordt 40 procent van de totale variantie van de voorkeur voor repressie verklaard.

In figuur 2 staat de LISREL-analyse waarin we hebben nagegaan in hoeverre autoritarisme, al dan niet in samenhang met het geloof dat mensen kunnen veranderen, invloed heeft op de voorkeur voor resocialisatie. Om dit te kunnen nagaan hebben we autoritarisme en het geloof in de veranderbaarheid van de mens niet alleen als afzonderlijke variabelen opgenomen in de analyse, maar ook als interactieterm.

- Hier ergens figuur 2 –

We zien dat autoritarisme en het geloof dat mensen kunnen veranderen wel afzonderlijk van elkaar een (positief) effect hebben op de voorkeur voor resocialisatie van drugsverslaafden, maar niet in combinatie met elkaar^{14,15}. Dat autoritarisme leidt tot een voorkeur voor resocialisatie is in overeenstemming met hypothese 3.

Resocialisatie heeft tot doel dat mensen hun gedrag gaan afstemmen op gedragsvoorschriften waarvan externe morele autoriteiten hun de waarde opnieuw leren inzien. Dat het geloof dat mensen kunnen veranderen niet alleen bij autoritaire maar ook bij niet-autoritaire mensen tot een voorkeur voor resocialisatie leidt, is in tegenspraak met hypothese 4. Bij Foucault leidt het geloof dat mensen te veranderen zijn tot een afkeer van resocialisatie, omdat dit ten koste zou gaan van hun morele autonomie. Onder het publiek leidt bij de mensen die – net als Foucault – het belang van moreel individualisme benadrukken, het geloof in de veranderbaarheid van de mens juist wel tot een voorkeur voor resocialisatie van drugverslaafden.

De oorzaak is misschien dat zij niet alleen geloven dat een verslaving mensen juist berooft van hun vrijheid om zelf keuzes te maken, maar ook dat het mogelijk is verslaafden dit inzicht bij te brengen. Het is ook voorstelbaar dat degenen die het belang van moreel individualisme benadrukken en geloven dat mensen te veranderen

14. We hebben ook met behulp van regressie-analyse nagegaan of de invloed van het geloof in de veranderbaarheid van de mens op de steun van resocialisatie afhangt van autoritarisme. Ook met behulp van deze methode leidt het geloof dat mensen kunnen veranderen zowel bij niet autoritaire als bij autoritaire mensen tot steun voor resocialisatie onder controle van leeftijd en opleidingsniveau.

15. Dat autoritarisme een sterk positief effect heeft op de interactieterm, terwijl het geloof in de veranderbaarheid van de mens hierop geen invloed heeft, is geheel het gevolg van de manier waarop wij de interactieterm hebben gecategoriseerd. Een hoge score op autoritarisme betekent automatisch een hoge score op de interactieterm, terwijl een hoge score op het geloof in veranderbaarheid zowel gepaard gaat met de hoogste als met de laagste score op deze variabele. Dit betekent dat de effecten van autoritarisme en het geloof in veranderbaarheid op de interactieterm volstrekt betekenisloos zijn, aangezien een andere categorisering van de interactieterm automatisch tot wezenlijk andere uitkomsten leidt.

zijn, toch vinden dat plegers van seksuele misdrijven aan een psychiatrische behandeling moeten worden onderworpen omdat zij inbreuk maken op de wilsbeschikking van anderen. Meer in het algemeen is het mogelijk dat niet-autoritaire mensen, die geloven dat mensen kunnen veranderen, resocialisatie zien als een instrument waarmee regelovertreders het belang van individuele morele verantwoordelijkheid kan worden bijgebracht. In deze betekenis hoeven zij niet zoals Foucault een onoverbrugbare spanning te ervaren tussen resocialisatie en moreel individualisme. In totaal wordt veertien procent van de totale variantie van de voorkeur voor resocialisatie verklaard.

Repressie en resocialisatie delen dus inderdaad een gemeenschappelijk ideologisch kenmerk, zoals op grond van het werk van Durkheim en Foucault mocht worden verwacht. Nederlanders die vinden dat individuen zich behoren aan te passen aan externe morele autoriteiten hebben een grotere voorkeur voor zowel repressie als voor resocialisatie. Hieruit blijkt dat de voorkeur voor repressie en resocialisatie niet de tegenpolen zijn waarvoor ze dikwijls worden gehouden. Ook het feit dat dezelfde variabelen een veel groter deel van de verschillen in populariteit van repressie verklaren dan van resocialisatie, maakt duidelijk dat de verklaring van de ene aanpak niet het spiegelbeeld is van de andere. Wat afwijkt van onze verwachtingen is dat ook niet-autoritaire mensen grotere voorstanders van resocialisatie zijn, naarmate ze sterker geloven in de veranderbaarheid van de mens. Een mogelijke verklaring voor deze afwijkende bevinding is dat het niet-autoritaire deel van het Nederlandse publiek resocialisatie niet ziet als een middel waarmee de autoriteiten proberen burgers in het gareel te brengen zoals Foucault, maar als een instrument waarmee het belang van moreel individualisme kan worden bijgebracht.

Conclusie: doorbreken van een gewoonte

We hebben op drie manieren aangetoond dat de repressie van drugverslaafden niet de tegenpool is van hun resocialisatie. In plaats dat voorkeur voor de ene aanpak gepaard gaat met afkeer van de andere, blijken ze juist samen te gaan. Bovendien zijn de voorstanders van repressie noch in politiek noch in ideologisch opzicht het spiegelbeeld van die van resocialisatie. Politiek gezien is repressie weliswaar typisch 'rechts', maar resocialisatie is zowel populair onder 'links' als 'rechts'. In ideologische zin delen de voorstanders van repressie en resocialisatie de opvatting dat mensen zich behoren aan te passen aan externe morele autoriteiten. De wetenschappers die repressie en resocialisatie als tegenpolen opvatten, zien deze politieke en ideologische overeenstemming tussen de voorstanders van beide beleidsopties over het hoofd.

Nu zou men tegen deze conclusie het bezwaar kunnen inbrengen dat opvattingen over misdaadbestrijding in het algemeen niet goed vergelijkbaar zijn met opvattingen over de aanpak van druggebruikers in het bijzonder, zoals wij hebben gedaan. Hier zijn twee argumenten tegen aan te voeren. Allereerst hebben we gezien dat ook onderzoekers, die meer algemene operationalisering van steun voor repressie en resocialisatie hebben gebruikt, tot de conclusie komen dat beide opvattingen elkaar allerminst uitsluiten. Ten tweede hebben we gezien dat de standpunten, die politieke partijen in hun verkiezingsprogramma's innemen ten aanzien van beide vormen van misdaadbestrijding, overeenstemmen met hun posities inzake de aanpak van

drugverslaafden. We menen daarom dat onze bevindingen een meer algemene geldigheid hebben en onderschrijven de conclusie van Duffee en Ritti (1980) dat beide misdaadopvattingen afzonderlijke verklaringen behoeven, omdat ze niet de tegenpolen zijn waarvoor ze zo dikwijls worden gehouden:

‘While correctional practitioners and academicians alike have often conceptualized retribution (or punishment) and treatment (or rehabilitation) as opposites along *one* dimension, statistical analysis of the public data indicates that such is not the case. [...] As remarkable as it might seem, retribution and rehabilitation seem to be values that must be handled, accommodated, or satisfied independently of each other’ (: 349, cursivering in het origineel).

Discussie: de doodlopende weg van De Konink en Scheepers

Wij willen tenslotte het belang van onze conclusie illustreren aan de hand van het eerder genoemde onderzoek van De Konink en Scheepers (1998) waarover onder andere Schuyt zich kritisch heeft uitgelaten (zie ook: Dekker en De Maas-Waal, 1999). De Konink en Scheepers stellen allereerst vast dat de weerstand tegen de resocialisatie van misdadigers gestaag is toegenomen in een periode waarin de geregistreerde misdaad voortdurend is gestegen. Zij constateren bovendien dat het effect van de geregistreerde misdaad op de weerstand tegen resocialisatie blijft bestaan onder controle van ideologische factoren als autoritarisme en cultureel conservatisme en van achtergrondkenmerken als leeftijd, opleidingsniveau, klassenpositie en kerkelijkheid. Tenslotte constateren zij dat de bevolkingscategorieën waarvan op grond van hun progressievere opvattingen de minste weerstand tegen resocialisatie verwacht mocht worden (jongeren, onkerkelijken en de hoogste sociale klasse) hiertegen juist de meeste weerstand hebben. Uit deze bevindingen trekken zij de conclusie dat zij meer steun hebben gevonden voor een ‘instrumentele’ verklaring van verschillen in opvattingen over de wenselijkheid van resocialisatie dan voor een ‘ideologische’. Volgens deze ‘instrumentele’ verklaring roepen vooral slachtoffers van misdrijven om strenge straffen, omdat zij wel geloven in de afschrikwekkende werking van bestraffen en niet in de effectiviteit van resocialisatie. Zij zouden dus oordelen vanuit instrumentele of utilitaire overwegingen. De Konink en Scheepers stellen daarom voor, vervolgonderzoek te doen waarin opvattingen over misdaadbestrijding worden verklaard uit slachtofferschap.

Zij beweren dat de weerstand tegen resocialisatie is toegenomen, omdat de afgelopen decennia steeds minder mensen het met de volgende twee stellingen eens zijn geworden:

- men moet misdadigers niet in de eerste plaats straffen, maar vooral proberen ze te veranderen,
- seksuele misdadigers moet men niet in de eerste plaats straffen, maar proberen te genezen.

Deze trends weerspiegelen volgens de auteurs tevens de populariteit van de verschillende alternatieven afzonderlijk:

‘Ofschoon de vraagstelling de respondenten dwingt een keuze te maken uit twee alternatieven die elkaar niet hoeven uit te sluiten, betekent een hoge score op deze schaal *toch* dat men gekant is tegen een op resocialisatie gerichte aanpak’ (: 262, onze

cursivering)¹⁶.

Dit betekent het natuurlijk alleen als de voorkeur voor bestraffen de tegenpool is van die voor resocialisatie en dat is dus niet het geval. We zullen dan ook zien dat geen van de drie studies die zij op dit punt aanhalen hun conclusie rechtvaardigt, dat de weerstand tegen resocialisatie is toegenomen.

Allereerst heeft Steenstra (1994) gevonden dat tussen 1987 en 1993 de roep om zwaardere straffen *niet* is toegenomen maar ongeveer gelijk gebleven¹⁷. Zelf wekt Steenstra de suggestie dat dit betekent dat het opinieklimaat strenger is geworden, omdat in diezelfde periode de (gevangenis)straffen zwaarder zijn geworden. Dit is echter alleen zo als de ondervraagden deze ontwikkeling hebben meegewogen in hun oordeel. Dat is onwaarschijnlijk, omdat de roep om zwaardere straffen wellicht eerder een morele verontwaardiging over misdaden meet dan een oordeel over straftoemeting, maar ook omdat de meeste burgers over feitelijke straftoemeting zeer slecht zijn geïnformeerd (Van Dijk, 1985: 6).

In de tweede studie concluderen Dekker en De Maas-Waal (1992: 325) dat er helemaal geen sprake is van 'een algemene verschuiving naar grote tolerantie voor afwijkend gedrag of juist naar een strenger optreden daartegen'. Het opinieklimaat is weliswaar strenger geworden ten aanzien van de twee items waarop De Konink en Scheepers zich beroepen, maar niet ten aanzien van twee andere stellingen. Zo is de opvatting over de doodstraf tussen 1970 en 1991 min of meer gelijk gebleven, terwijl de voorkeur voor een strenge aanpak van softdruggebruik in dezelfde periode zelfs is afgenomen. In tegenspraak tot wat Scheepers en De Konink (1999: 303) zelf beweren, is deze conclusie natuurlijk wel van belang in verband met hun eigen onderzoek. Als immers de door hen vastgestelde trend inderdaad impliceert dat de weerstand tegen resocialisatie is toegenomen, zou ook de populariteit van repressie moeten zijn toegenomen. Dat blijkt in zijn algemeenheid dus niet het geval.

De onderzoeksresultaten van Van Dijk (1985: 12) zijn nog het meest problematisch voor De Konink en Scheepers. Niet alleen waarschuwt hij er in zijn artikel expliciet voor om de afhankelijke variabele waarop De Konink en Scheepers zich baseren niet, zoals De Konink en Scheepers, gelijk te stellen aan de populariteit van repressie en resocialisatie afzonderlijk. Hij laat ook zien waarom dit problematisch is. Uit zijn gegevens blijkt dat in de periode, waarin steeds meer mensen bestraffen zijn gaan verkiezen boven het genezen of veranderen van misdadigers, de populariteit van repressie juist is *afgenomen* en van resocialisatie juist is *toegenomen*. Tussen 1975 en 1982 is de steun aan heropvoeding van misdadigers toegenomen van 55 tot 67 procent en voor sociale hulp aan daders van 71 tot 79 procent, terwijl de steun aan strenger straffen is afgenomen van 79 tot 71 procent en aan gevangenisstraf van 72 tot 68 procent. Van Dijk heeft dus laten zien dat de voorkeur voor bestraffen boven genezen of veranderen van misdadigers en de populariteit van repressie en resocialisatie afzonderlijk zich in tegenovergestelde richting hebben ontwikkeld.

Niets wijst er dus op dat in de door De Konink en Scheepers onderzochte periode de populariteit van repressie is toegenomen ten koste van die van resocialisatie. Hiermee

16. In hun reactie op Schuyt spreken Scheepers en De Konink (1999: 302) zichzelf overigens op dit punt weer tegen. Zij suggereren hier ten onrechte dat beide items 'zo subtiel geformuleerd' zijn dat ze respondenten *niet* dwingen tot een keuze tussen beide alternatieven.

17. Evenzo hebben Dekker en De Maas-Waal (1999: 79) laten zien dat tussen 1980 en 1996 noch de overtuiging dat misdaad is toegenomen, noch de perceptie dat misdaad een echt probleem is, verder verspreid is geraakt.

komt uiteraard ook hun stelling op losse schroeven te staan, dat de toegenomen weerstand tegen een resocialiserende aanpak waarschijnlijk kan worden toegeschreven aan de toegenomen criminaliteit. Als deze weerstand niet is toegenomen, kan de gestegen criminaliteit daar ook niet de oorzaak van zijn.

Zelfs als de weerstand tegen resocialisatie zou zijn toegenomen, dan nog is het onwaarschijnlijk dat dit het gevolg is van de toegenomen criminaliteit. De Konink en Scheepers vatten namelijk de geregistreeerde criminaliteit op als een ruwe indicator voor slachtofferschap en bevelen daarom op grond van hun conclusie vervolgonderzoek aan, waarin opvattingen over misdaadbestrijding worden verklaard uit slachtofferschap. Een tiental studies uit binnen- en buitenland heeft de afgelopen decennia echter aangetoond dat ervaringen met en angst voor misdaad niet of nauwelijks van invloed zijn op misdaadopvattingen (Taylor, Scheppele en Stinchcombe, 1979; Stinchcombe e.a., 1980; Tyler en Weber, 1982; Cullen, Clark, Cullen en Mathers, 1985; Van Dijk, 1985; Berghuis en Essers, 1986; Langworthy en Whitehead, 1986; Carroll, Perkowitz, Lurigio en Weaver, 1987; McCorkle, 1993; Dekker en De Maas-Waal, 1999: 78). Voor zover ons bekend staat daar geen enkele studie tegenover waaruit blijkt dat hiervan wel een substantiële invloed uit gaat. Geen van de nota bene door De Konink en Scheepers zelf aangehaalde studies rechtvaardigt dus hun stelling, dat de weerstand tegen resocialisatie de afgelopen jaren is toegenomen, terwijl een flinke hoeveelheid onderzoek heeft uitgewezen dat dergelijke weerstanden niet of nauwelijks worden beïnvloed door de ervaring met of angst voor misdaad. De oproep tot onderzoek naar de invloed van slachtofferschap op opvattingen over resocialisatie en repressie, waarmee De Konink en Scheepers hun artikel besluiten, dient tegen deze achtergrond met scepsis te worden gezien. Hier lijkt allerm minst sprake van een veelbelovend nieuw onderzoeksterrein, maar veeleer van een doodlopende weg – geen stap voorwaarts, zoals de Konink en Scheepers hun lezers willen doen geloven, maar een stap terug. Deze doodlopende weg is terug te voeren op hun misvatting dat steun aan repressie en resocialisatie tegenpolen zijn. Schuyt had gelijk.

Literatuur

- Adorno, T.W., E. Frenkel-Brunswik, D.J. Levinson & R.N. Sandford (1950) *The Authoritarian Personality*, New York: Harper & Row.
- Berghuis, A.C. & J.J.A. Essers (1986) 'Criminaliteitsbestrijding en publieke opinie', *Tijdschrift voor Criminologie*, 28 (4): 159-178.
- Carroll, J.S., W.T. Perkowitz, A.J. Lurigio & F.M. Weaver (1987) 'Sentencing Goals, Causal Attributions, Ideology, and Personality', *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (1): 107-118.
- CDA-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Samen leven doe je niet alleen*.
- Coetzee, J.M. (1999) *Disgrace*, London: Secker & Warburg.
- Cullen, F.T., G.A. Clark, J.B. Cullen & R.A. Mathers (1985) 'Attribution, Salience, and Attitudes Toward Criminal Sanctioning', *Criminal Justice Behavior*, 12 (3): 305-331.
- D66-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Bewogen in beweging*.
- Dekker, P. & C. de Maas-Waal (1992) 'Norm en deugd in het geding: de publieke opinie en het debat over misdaad en moraal', *Tijdschrift voor Criminologie*, 34 (4): 306-328.

- Dekker, P. & C. de Maas-Waal (1999) 'Discussie: De publieke opinie over resocialisatie: een actualisering en relativering', *Tijdschrift voor Criminologie*, 41 (1): 73-80.
- Dijk, J.J.M. van (1985) 'Criminaliteitsbestrijding en de openbare mening', *Justitiële verkenningen*, 11 (1): 5-24.
- Duffee, D. & R.R. Ritti (1980) 'Public Opinion and the Formulation of Correctional Policy', in: D. Duffee (ed.), *Correctional Management: Change and Control in Correctional Organizations*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall: 339-357.
- Durkheim, E. ([1893] 1964) *The Division of Labor in Society*, New York: Free Press.
- Durkheim, E. ([1906] 1977) 'De bepaling van het morele feit', in: H. P. M. Goddijn (ed.), K.L. van der Leeuw (vert.), *Over moraliteit*, Meppel: Boom: 61-117.
- Durkheim, E. ([1920] 1977) 'Inleiding tot de moraal', in: H. P. M. Goddijn (ed.), K.L. van der Leeuw (vert.), *Over moraliteit*, Meppel: Boom: 119-137.
- Durkheim, E. ([1925] 1961) *Moral Education: A Study in the Theory and Application of the Sociology of Education*, F. Alcan (transl.), Glencoe: Free Press.
- Eisinga, R. & P. Scheepers (1989) *Etnocentrisme in Nederland: Theoretische en empirische verkenningen*, Nijmegen: ITS.
- Elias, N. (1982) *Het civilisatieproces: sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*, Utrecht: Het Spectrum.
- Fenton, S. (1984) 'The Sociology of Education: Discipline and Moral Autonomy', in: S. Fenton (ed.), *Durkheim and Modern Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press: 143-174.
- Foucault, M. ([1961] 1967) 'Madness and Civilization: a History of Insanity in the Age of Reason', R. Howard (transl.), London: Tavistock.
- Foucault, M. ([1975] 1997) *Discipline, toezicht en straf: de geboorte van de gevangenis*, Vertalerscollectief (vert.), (2e ed.), Groningen: Historische uitgeverij.
- Garland, D. (1990) *Punishment and Modern Society: a Study in Social Theory*, Oxford: Clarendon Press.
- GPV-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Vaste grond*.
- Grabosky, P.N. (1984) 'The Variability of Punishment', in: D. Black (ed.), *Toward a General Theory of Social Control* (vol. 1), Orlando, San Diego, San Francisco: Academic Press Inc.: 163-189.
- GroenLinks-verkiezingsprogramma (1998-2002).
- Houtman, D. (2000) *Een blinde vlek voor cultuur: Sociologen over cultureel conservatisme, klassen en moderniteit*, Assen: Van Gorcum.
- Joldersma, F. (1993) *De levensloop van problemen en beleid rond alcohol en drugs*, proefschrift, Enschede: Universiteit Twente.
- Jöreskog, K. & D. Sörbom (1993) *LISREL 8: Structural Equation Modelling with the SIMPLIS Command Language*, Chicago: Scientific Software International.
- Keijser, J.W. de (2000) *Punishment and Purpose: from Moral Theory to Punishment in Action*, proefschrift, Leiden: eigen beheer.
- Konink, M. de & P. Scheepers (1998) 'De publieke opinie over resocialisatie van misdadigers: de trend tussen 1970 en 1992', *Tijdschrift voor Criminologie*, 40 (3): 257-272.
- Langworthy, R.H. & J.T. Whitehead (1986) 'Liberalism and Fear as Explanations of Punitiveness', *Criminology*, 24 (3): 575-591.
- Lynch, M. (2000) 'Rehabilitation as Rhetoric: The Ideal of Reformation in Contemporary Parole Discourse and Practices', *Punishment & Society*, 2 (1): 40-65.

- Malinowski, B. (1968) 'Crime and Custom in Savage Society', in: R.J. Simon (ed.), *The sociology of law: interdisciplinary readings*, San Francisco: Chandler Publishing Company: 110-116.
- McCorkle, R.C. (1993) 'Research Note: Punish and Rehabilitate? Public Attitudes Toward Six Common Crimes', *Crime & Delinquency*, 39 (2): 240-252.
- Meloen, J. (1983) *De autoritaire reactie in tijden van welvaart en crisis*, proefschrift, Amsterdam: eigen beheer.
- Meloen, J.D., G. van der Linden & H. de Witte (1996) 'A Test of the Approaches of Adorno e.a., Lederer and Altemeyer of Authoritarianism in Belgian Flanders: a Research Note', *Political Psychology*, 17 (4): 643-656.
- PvdA-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Een wereld te winnen*.
- PvdA-vlugschrift. (2000, 26 juni) 'Van Oven dringt aan op medische verstrekking drugs', www.pvda.nl: 1-2.
- Ritzer, G. (1997) 'Michel Foucault: Part 1: Archeology of Knowledge; Genealogy of Power', in: G. Ritzer (ed.), *Postmodern Social Theory*, New York, etc.: The McGraw-Hill Companies, Inc.: 37-62
- Rood-Pijpers, E.B.M. (1988) *Mensen over misdaad en straf*, Arnhem: Gouda Quint.
- Rose, N. (1988) 'Calculable Minds and Manageable Individuals', *History of the Human Sciences*, 1 (2): 179-200.
- RPF-concept-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Recht uit het hart*.
- Scheepers, P. & R. Eisinga (1991) *Onderdanig en intolerant: lacunes en controverses in autoritarisme-studies*, Nijmegen: ITS.
- Scheepers, P. & M.de Konink (1999) 'Nog een keer de publieke opinie over resocialisatie van misdadigers: replek', *Tijdschrift voor Criminologie*, 41 (3): 302-305.
- Schinkel, W. (2001) '"Reïntegratie ? Me reet!" De nederlandse gevangenis: insluiting of uitsluiting?', *Sociologische Gids*, 48 (4): 424-442.
- Schuyt, K. (1998, 14 oktober) 'Wil de echte werkelijkheid opstaan?', *De Volkskrant*.
- Schwartz, I.M., S. Guo & J.J. Kerbs (1993) 'The Impact of Demographic Variables on Public Opinion Regarding Juvenile Justice: Implications for Public Policy', *Crime & Delinquency*, 39 (1): 5-28.
- SGP-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Woord houden*.
- SP-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Tegengas!*
- Steenstra, S.J. (1994) 'Onzekerheid, angst en punitiviteit', in: M. Moerings, J.C.J. Boutellier, F. Bovenkerk, M. Junger & C. Kelk (red.), *Hoe punitief is Nederland*, Arnhem: Gouda Quint: 283-294).
- Steinmetz, C. H. D., A. Klijn & H.G. van Andel, (1984) 'Meer besteden aan Justitie of bezuinigen? Meninge van de Nederlandse bevolking', *Justitiële verkenningen*, (1): 103-123.
- Stinchcombe, A.L., R. Adams, C.A. Heimer, K.L. Scheppelle, T.W. Smith & D.G. Taylor (1980) *Crime and Punishment: Changing Attitudes in America* (1st ed.), San Francisco, London: Jossey-Bass Inc. Publishers.
- Taylor, D. G., K.L. Scheppelle & A.L. Stinchcombe, (1979) 'Salience of Crime and Support for Harsher Criminal Sanctions', *Social Problems*, 26 (4): 413-424.
- Tyler, T. R. & R. Weber (1982) 'Support for the Death Penalty: Instrumental Response to Crime, or Symbolic Attitude?' *Law & Society Review*, 17 (1): 21-45.
- Vollebergh, W.A.M. (1991) *The Limits of Tolerance*, Utrecht: Rijksuniversiteit Utrecht.

VVD-verkiezingsprogramma (1998-2002) *Investeren in de toekomst*.
 Zetterberg, H. L. (1965) *On Theory and Verification in Sociology (3rd Edition)*, New Jersey: The Bedminster Press.

Tabel 1. Resultaten betrouwbaarheidsanalyses op indicatoren voor voorkeur aanpakken van druggebruikers via repressie respectievelijk resocialisatie en voor geloof in de veranderbaarheid van de mens (N(repressie)=432; N(resocialisatie)=435; N(veranderbaarheid)=440).

Uitspraken	% (zeer mee eens)	r*
<i>Repressie</i>		
Alle drugs moeten verboden worden.	41,0	0.79
Drugsverslaafden moeten verplicht afkicken.	55,1	0.73
Alle junkies moeten opgesloten worden.	16,6	0.64
Alle coffeeshops moeten worden gesloten.	42,0	0.74
De politie moet strenger controleren op het bezit en gebruik van drugs.	68,9	0.70
Cronbachs α		0.88
<i>Resocialisatie</i>		
De samenleving moet verslaafden inprenten dat ze verkeerd bezig zijn.	73,4	0.49
Praatgroepen voor drugsverslaafden kunnen verslaafden helpen weer op het goede spoor te komen.	62,8	0.38
Men moet proberen drugsverslaafden op het rechte pad te brengen.	86,1	0.64
Je kunt alleen van een drugsverslaving afkomen als je wordt gesteund door vrienden en familie.	60,5	0.48
Een drugsverslaafde moet zich aanpassen aan de normen en waarden van de samenleving.	75,2	0.34
Door drugsverslaafden uit hun isolement te halen kunnen ze van hun verslaving af komen.	62,5	0.53
Iedere junk heeft recht op een tweede kans.	86,3	0.38
Cronbachs α		0.74
<i>Veranderbaarheid van de mens</i>		
Erfelijkheid bepaalt het menselijke gedrag.	31,8	0.35
Persoonlijkheidskenmerken liggen vast.	42,9	0.37
De mens is in staat zijn eigen gedrag te veranderen (na ompoling).	82,1	0.28
Als je voor een dubbeltje geboren bent, word je nooit een kwartje.	10,7	0.40
Eens een dief, altijd een dief.	6,9	0.37
Cronbachs α		0.60

* r= Gecorrigeerde item-totaal correlatie

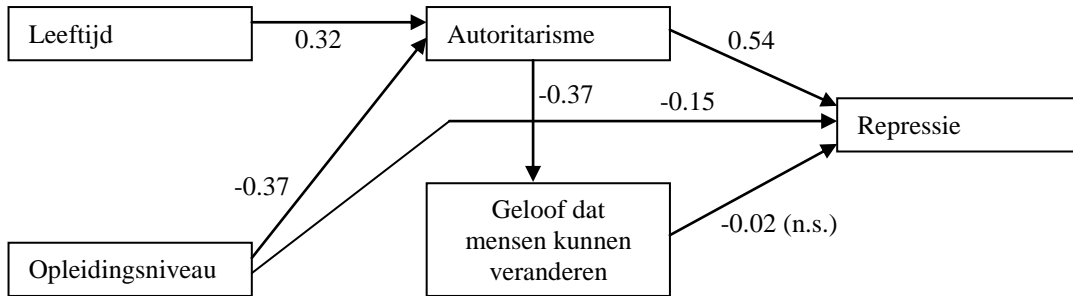
Tabel 2. Voorkeuren voor repressie en resocialisatie van druggebruikers naar politieke partijvoorkeur (frequenties en gemiddelden).

Partijvoorkeur	Freq. %	Repressie ^a	Resocialisatie ^a
PvdA	19	2.9	3.8
VVD	23	3.4	3.8
D66	6	2.9	3.6
CDA	15	3.5	3.8
GroenLinks	9	2.6	3.7
SP	3	3.2	3.8
SGP, ChristenUnie (GPV, RPF)	5	4.0	4.0
Weet niet	15	3.3	3.8
Ga niet stemmen	5	3.5	3.8
Totaal gemiddelde		3.2	3.8
N	348	343	345
η		0.46**	0.16 (n.s.)
β		0.37**	0.13 (n.s.)
R ² %		35	4

** p<0.01 * p<0.05

^a Gecontroleerd voor leeftijd en opleidingsniveau

Figuur 1. Voorkeur voor repressie verklaard (N=427, Chi-kwadraat=5.90, df=3, p=0.12, AGFI=0.97; R² voorkeur voor repressie=40%, R² autoritarisme=29%, R² geloof dat mensen kunnen veranderen=14%; alle weergegeven paden significant (p<0.05), tenzij anders vermeld).

Figuur 2. Voorkeur voor resocialisatie verklaard (N=427, Chi-kwadraat=5.55, df=6, p=0.48, AGFI=0.99; R² voorkeur voor resocialisatie=14%, R² autoritarisme=30%, R² geloof dat mensen kunnen veranderen=14%, R² interactieterm=55%; alle weergegeven paden significant (p<0.05), tenzij anders vermeld).

